ڕۆمانی نویٚ لە فەرەنسا
وەرچەرخانێک لە فۆرم و ناوەرۆکدا

وەنەبێ ڕۆمـانی نـوێ کـە بۆ مـاوەی سێ دەیە (هەر لە پەنجـاکـانەوە تا کـۆتایی حەفـتـاکـان) سـەرجەم نـێـوەندە ئەدەبیـیـەکـانی لە فـەرەنسـا و جـیـهـان مـژوول کـردبوو، تەوژمـێـک یا قـوتابـخـانـەیەک، یاخـود بزاڤـێکی ئەدەبی ئاسایی بووبێت، پڕ بە مانای وشەکە، چونکە نەکەوتە ژێر باری ئەو مەرجانەی کە لە قوتابخانە ئەدەبییەکانی پێش خۆی دەبیندرا، وەکو بوونی بنەما ئەدەبی و فەلسـەفی و ئەخلاقی و تەنانەت ئایدیۆلۆژییە سیاسییە ئاشکراکان، هەروەک بۆ نموونە لە ڕیالیزمی سۆشیالیستی یا ئەدەبی مـولتـەزیمدا بەرچاو دەکـەوت، بەڵکو بە پێـچـەوانەوە (ڕۆمانی نوێ) چرکەی ڕاپسکان و خۆ قورتارکردن بوو لە شـێـوەکـان، کـە زۆر جـار نووسـینیـان لە ئاسـتـێکی دیاریکراودا کۆت و بەند دەکرد و بەربەستیـان لە بەردەم خـەیاڵ و نووسـیندا دەنا، هەرچەندە لە سـەرەتاشـدا بانگەشەی ڕزگاربوون و خۆ دەرباز کردنیشیان کردبێ. کـەواتە ئەو دروشـمـەی نووسـەرانی ئەو جـۆرە ڕۆمـانەی بەیەکـەوە کـۆ دەکـردەوە، کـە زۆر هامـوشـۆی دەزگـای بڵاوکردنەوەی «مینۆی» یاخود «دەزگای سۆی»یان دەکرد، هەروەک ئەم دوو دەزگـایە تایبـەت بن بەم نووسـەرانەوە، تاکە خاڵی هاوبەشیان ڕەتکردنەوەی ڕەگوڕیشـەی ڕۆمانی ئاسـایی و بەتایبـەتی ڕۆمـانی بەلزاکی بوو. ئامـانج و شێوازەکانی ڕۆمـان لە نووسـەرێکەوە بۆ نووسـەرێکی تر جیاوازی هەبوو، بە ڕادەیەک کە هەر نووسـەرێک ڕێچکە و ئاراستـەیەکی تایبـەت بەخۆی هەبوو، لە نووسـەرێکی دیکەی جیا دەکردەوە و بەم شێوازە تایبەتییەی خۆی شێوە

د. جۆرج دورلیان
لە عەرەبییەوە: تاهیر عوسمان

کۆنەکانی ڕۆمانی ڕەت دەکردەوە، بە ڕادەیەک «ڕۆلان بارت» لەم بارەیەوە نووسیویە و دەڵێ: (چاکتر وایە لە مانای بەرهەمەکانی ڕۆب- گریە، یا «بۆتۆر» بپرسین بەرلەوەی لە مانای ڕۆمانی تازە بکۆڵینەوە، چونکە ئەگەر ڕۆمانی نوێ هەروەکو خۆی هەیە، شی کرایەوە ئەوە بەشێکی زۆر بچووک و سادەی کۆمەڵەکەمانت پشکنیوە، بەڵام ئەگەر ئەرکی شیکردنەوەی کارەکانی ڕۆب- گریە، یا «بۆتۆر»ت لە ئەستۆگرت، هەروەکو چۆن خۆیانمان پێشکەش دەکەن ئەوە سەرباری ئەو تەمومژ و مێژووە تاریکەی کە هەمانە دەتوانی شتێک لە بارەی مێژووی سەردەمە کۆنەکەتەوە دەستەبەر بکەی) لەگەڵ سەرەتای حەفتاکاندا ڕۆمانی تازە پۆلە نووسەرێکی لاوی تازەی وەکو «جان ڕیکاردۆ»، «فیلیپ سولێرز»، «جان لۆی بۆدری»، «جان تیبۆدۆ»ی بەخۆیەوە بینی، کە ئەو جارە لە دەوری دەزگای «سۆی» یا گۆڤارەکانی. وەکو «تیل کیل»، «شانج»، «برۆمیس» کۆببوونەوە، لە نووسینەکانیان خۆیان وا دەردەخست کە جیاوازییان لەگەڵ نووسەرانی بەر لە خۆیان هەیە و لەوان جیان، سەبارەت بەو گەنجانەی بە تەواوکەری شێوازی «ڤالێری»، «ڕیمۆن ڕۆسیل»، «مۆریس بلانشۆ» و «جۆرج باتای» لە قەڵەم دەدا. ڕۆمانی نوێ لە ئەزموونی یەکەمیدا پابەندبوونی خۆی بەئایدیۆلۆژیایەکی تایبەت ڕاگەیاند کە لەنێوان پاشماوە دەروونییەکان و بۆچوونێکی وەسف ئامێزی بونیادگەرانە لە گۆڕاندابێت (سولێرز)، (و داوایان دەکرد گێڕانەوە لە گفتوگۆ نیمچە واقیعی و نموونەییەکاندا دەربکەوێ و بخرێتە ناو پرۆسەی گەڕان بەناخی ئالیەتە زمانەوانییەکەدا (ڕیکاردۆ). بەشێوەیەکی گشتیش نووسەرانی گۆڤاری تیل کیل کە گرووپێکی تایبەتیان پێک هێنابوو هۆشداری ئەوەیان دابوو کە ڕۆمانی نوێ بە تەواوەتی دەستبەرداری بۆچوونە واقیعی و واقیعی نوێ و فینۆمینۆلۆژییەکان دەبێت، بۆیە فیلیپ سولێرز لە درێژەی ڕەخنەکانی لە ڕۆمانی نوێ واتە فینۆمینۆلۆژییەکان-دا دەڵێ ئەو جۆرە لەو بۆچوونە دەرنەچووە کە پێی وایە: «هەموو شتێک لە بری گەڕانەوە بۆ زمان، بۆ واقیع دەگەڕێتەوە». ئەمەش وادەگەیەنێ کەوا ڕۆمان لە دیدی ڕۆماننووسە تازەکان ناکرێ ببێتە گرێچنیەک، یا گوزارشتێک بێت لە دەرەوەی خۆیدا. بۆیە پێویستە ڕۆمان لەو وڕێنە سروشتییە دووربکەوێتەوە کە دەڵێ: «کتێب ژیانێکە بۆ خۆی» (ڕیکاردۆ)، تایبەتمەندی ئەو نەوە نوێیەش لە چالاکی ئەو ڕۆماننووسانە دەرکەوت لەو بوارەی کە بە زانستی ئەدەب Poetique- ناودەبرا. دەرکەوتن و ناوبانگ پەیداکردنی ئەم نەوەیەش هاوشانی سەرهەڵدانی بونیادگەری بوو لە زانستە مرۆییەکاندا بە تایبەتی لە مەیدانی زمانەوانیدا. گومانی تێدا نییە کەوا ڕۆمانی نوێ لە ئاسمانەوە دانەبەزیوە، هەروەها دۆزینەوەیەک نییە لە نەبوونەوە سەرچاوەی گرتبێ. هەروەها پێشەنگانی ڕۆمانی نوێ نەیانگوتووە ئەوەی پێشکەشی دەکەن پێشینەی نییە یا هیچ ئیلهامبەخشێک بۆ کارەکانیان نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە بەناو کەلەپووری فەڕەنسیدا و بەرهەمی ئەو نووسەرانەدا گەڕاون کە خۆیان بەشوێنکەوتووی ئەوان لە قەڵەم دەدەن. هەر لە فلۆبێرەوە تا پرۆست و ڕیمۆن ڕۆسیل لە فەڕەنسییەکان و ئیدگار پۆ، دیستۆیڤسکی، جۆیس، فوکنەر، کافکا، ڤیرجینیا وۆلف لە غەیرە فەڕەنسیەکان، خۆیان بە تەواوکەری ڕێچکەی ئەو نووسەرانە دادەنا کە گۆڕانکارییان خستبووە شێوەکانی گێڕانەوەی ڕۆمان و ئالیەتەکەی، گرێچنییەکانیان تەمومژاویتر و ئاڵۆزتر کرد و پێکهاتە دەقییەکانیش چەشنی تابلۆی وێنە تەجریدییەکان دەردەکەوتن. هەروەها کاریگەریی ئەوانەشیان بەسەرەوە دیاربوو کە لەسەر شێوازی جیمس جۆیس دیالۆگی ناوخۆیان کردبووە بڕبڕەی پشتی ڕۆمان و بینای ڕۆمانەکەشیان بەمتمانە کردنە سەر ئاستە بەناویەکدا چووەکانی گێڕانەوە دەوڵەمەند کردبوو، یا ئەوانەی کە بەشداری جێگۆڕکێی سەنتەری گێڕانەوەکانیان بەدەست هەڵگرتن لەو ڕۆڵەی کە ڕۆمان گێڕەوە هەموو شتێک بێت و سەرجەم زانیارییەکانی لەبەر دەستدا بێت. هەروەها پێیان وابوو نووسەرانی وەکو فلۆبێر و پرۆست و کافکا کەسایەتی ڕۆمانیان لە دەقگرتوویی ڕزگارکردووە و ڕۆڵێکی تریان پێ بەخشیوە کە هەزاران بۆچوون و تێڕوانین بۆ لای خۆی ڕابکێشێ. سەرباری ئەوانەی وەکو ئەندرێ ژیر کە هەستیان بە گرینگی لێکدانی ڕۆمان و تیۆرەکەی کردبوو، تاوەکو ڕۆمان هەر خۆی ببێتە لێکۆڵینەوەیەک لە ئەگەر و پێشهاتەکانی ڕۆمان خۆیدا. سەرجەم ئەوانە بوونە سەرەتایەک ڕێگایان بۆ پێشەنگانی ڕۆمانی نوێ ڕووناک

کــردەوە. لەنێــوان «شــتــایەتی»ی ئالان ڕۆب گــریە و «ڕەهەندی دەروونی» هەوڵەکــانی ناتالی ســارۆت و «تێــڕوانینی مــرۆڤــانەی» کــە بە بەرهەمــە پڕ لە داهێنانەکانی میشێل بۆتۆر-ەوە دیاربوو. ڕۆمانی نوێ هەمــەجــۆر و فــرە ڕەنگی دەرکــەوت، بەڵام گــشت ئەو ئەزموونە جیاوازانە لە پەیڕەو و ڕەوشتێکدا گردبوونەوە، ئەدەبیان وەکو کردەیەکی نووسینی ڕووت نیشان دەدا هەر ئەو بۆچوونە تازەیە گەیشتە ئەم باوەڕەی کەوا ڕۆمان بە مانا ئاساییەکەی بەسەرهات، گرێچنی، کەسایەتییەکان، کاتشوێن...تاد) بۆ هەتا هەتایە دوایی هات. تەنانەت هەندێکی دیکە ئامــاژەیان بەوە دەکــرد کــەوا ئەو جیاوازییەی کە جاران لە نێوان شیعر و ڕۆماندا دەکرا باوی نەمــا و بەســەرچوو، چونکە بەڕای ئەوان نووسین هەمــوو گۆڕەپانە ئەدەبییەکەی داگیرکردووە و سەرجەم سنوورەکانی نێوان جۆرەکانی تێکشکاندووە. ڕۆمانی نوێ لەو سەنگەرەوە وەکو ڕێچکەیەک هەنگاوی هەڵێناوە تا بۆچوونی بەلزاک بۆ ڕۆمان ڕەت بکاتەوە جا لەسەر ئاستی فۆرم بێت، یا ناوەڕۆک، بۆیە لە گرێچنی درامی و بنەما ئاساییەکانی گێڕانەوە ڕزگاری بوو، هەروەها خۆیشی لەو لۆژیکەش ڕاپسکاند کە بڕیاری لەسەر ڕۆنانی کەسایەتی ڕۆمان و ئەو ناوەڕۆکە دەروونی و ئەخلاقی و ئایدیۆلۆژیانە دابوو کە دەبوو کەسایەتییەکە پابەندیان بێت. هەروەها ڕۆمانی نوێ بنەمای ڕۆمانی مولتەزیمی ڕەت کردەوە کە لە سەردەمی جەنگی جیهانی دووەم و دوای جەنگیش تەشەنەی کردبوو. بۆیە ڕۆمان هیچی تر پابەندی دەرخستنی ڕاستییەکان و لێپرسینەوەی پێشوەخت نەبوو، بەڵکو چەندین پرسیاری تازەی دەورووژاند کە وەڵامدانەوەیان ئەستەم بێت. هەربۆیە (کلۆد سیمۆن) لەم بارەوە دەڵێ (نامەوێ هیچ شتێک ڕوون بکەمەوە و هیچ شتێکیش بسەلمێنم)، بۆیە ڕۆماننووسین ئاراستەی بەرەو لێکۆڵینەوە دەچوو نەوەک گوزارشتکردن، لێکۆڵینەوە بۆ چارەسەر کردنی هێماکانی واقیع. لێکۆڵینەوە بۆ گەڕان لە جیهانی خەیاڵدا. لێکۆڵینەوە لە کەلێنەکانی شێوە و پێچوپەناکانی نووسین، هەر بەم شێوەیەش ڕۆمانی نوێ لە قۆناغی یەکەمیدا زیاتر لە پرۆژەیەکی فینۆمینۆلۆژی دەکرد.

گومانی تێدانییە کەوا ڕۆمانێکی لەم شێوەیە خوێندنەوەی زەحمەت دەبێ، بەتایبەتی لەلایەن جەماوەرێکی نیمچە ڕۆشنبیر و ڕانەهاتوو لەسەر شێوەی ئاڵۆز و پڕ لە تەمومژی گێڕانەوە کە شایانی لێکدانەوە و شیکردنەوە نەبن بەپێی ئەو پێوەرە ئاساییانەی کە عەقڵ و خەیاڵی لەسەر دامەزراوە، لەبەر ئەوە لە دووبارەکردنەوەی دیمەنەکان کە بنەماکانی چیرۆکەکە لێکدەترازێنێ و بەیەکەوە بەستنەوەیان ئەستەم دەبێ، تا دەگاتە بەکارهێنانی سەیری ڕاناوەکان بەتایبەتی ئەوانەی کە پرسیاری پێ لە خوێنەر دەکرێت تا بەجێهێشتنی لایەنە تەمومژاوییەکانی چیرۆکەکە بەبێ ڕوونکردنەوە و شرۆڤەکردن. بۆیە ڕۆمان بەوە کۆتایی هات کە تەنیا چیرۆکێکی فێڵباز بێ و پێویست بە کردنەوەی مەتەڵەکانی بکات. بە مەرجێک کە خوێنەر نهێنییەکان و مەرجەکانی یارییەکە بزانێ. ئەوەش بە خوێنەرێکی ڕیاکتیڤی پاڵکەوتوو نەدەکرا کە هەر تەنیا وەرگربێت و بەس. تەنانەت بەر لە ڕاگەیاندنی ڕەسمی ڕۆمانی نوێ و لەگەڵ هەوڵە سەرەتاییەکانی ئالان ڕۆب گریە، یەکێکی وەکو ناتالی سارۆت لە ساڵی (١٩٣٩)ەوە لە Tro-pismes لە هەوڵێکدا بۆ بەرزەفتکردنی ئەوەی کە ناکرێ دەستنیشان بکرێ و دابڕێژرێ، وای کرد نووسینەکانی لە دەرەوەی گرێچنیدا لە دایک بن، لە دەرەوەی چیرۆکێک کە تەنیا وەکو بناغەیەکی ڕووتی پێوەندییە ئاڵۆزەکان دەردەکەوت. ئەمەش بیانوویەک بوو بۆ دەرخستنی ئارەزووە کپکراو و ڕق و گەوجێتی و ڕیسواکردن لە چەند دەستەواژەیەکدا کە زۆر لەوە توندتر بوون ڕێساکانی زمانێکی ئاسایی بواریان پێ بدا، بەڵام لەلای کلۆد سیمۆن ژیاننامەی خەڵک تێکەڵ چیرۆکەکە دەبوون، بۆیە گێڕانەوەی چیرۆکەکە تەنیا لە دیدی کەسایەتییەکی دیاریکراوەوە هەڵنەدەڕژا، بەڵکو چەندین ڕاناوی جیاوازی ئاوێتەی ڕەوتی گێڕانەوەکە دەکرد و بەمەش لە سنووری گرێچنییەکە دەردەچوو. هەر لێرەدا دەکرێ وا لە مەبەستی کلۆد سیمۆن بگەین کە وشەی «باسترناک»ی لە دەستپێکی ڕۆمانی «گیا- ١٩٥٨» دا نووسیوە و تێیدا دەڵێ: «هیچ کەسێک چیرۆک دروست ناکا، کەس نابینین، هەروەک چۆن ئەو گیایەش نابینین کە دەڕوێ». لە ڕۆمانی «ڕێگای ئەلفلاندەر- ١٩٦٠)ی سیمۆندا چیرۆک دوای لە دەستدانی سەرجەم کۆڵەگە زەمەنییەکانی، لەگەڵ وێنە لەدایکبووەکانی ڕاناوی کەسایەتییەکە ئاوێتەی یەکتری دەبن، ئەمەش

ئالۆزییەکی پتر لە ئەملاو ئەولاکردنی نێوان «من» و «ئەو»دا دروست دەکات و تێکەڵ بوونی بیرەوەرییە راستەقینەکانیش پاڵ بەخوێنەرەوە دەنێ روو لە جیهانێکی تازە بکات کە سەرچاوەکەی نادیار بێ و بۆ هیچ کەسێک نەگەڕێتەوە تەنیا خۆی نەبێ، بۆیە دووڕوویی و ناڕاستی رۆمان لێرەدا پێویستی بە شاردنەوەی شێوازە دروستکراو و درۆزنانەکەی نامێنێ. لە بەرامبەر هەڵوەشاندنەوەی گرێچنی لای رۆب گریە لە لای میشێل بۆتۆر هەوڵێکی پێچەوانە سەری هەڵدا، ئەویش دووبارە دانانەوە بوو، بۆیە بۆتۆر لە پشت دیاردە کلاسیکییەکانەوە جۆرە گێڕانەوەیەکی تازە دادەمەزرێنێ، کە متمانە بکاتە سەر دووبارە پێکهێنانەوەی ڕێچکەی ژیانی چەند کەسایەتییەکی پەرتوبڵاو، کەواتە بەکارهێنانی زیاد لە پێویستی ڕاناوی کەسی دووەم هەر تەنیا بە مەبەستی ئەوە نییە خوێنەر ڕاستەوخۆ بخاتە توێی گێڕانەوەکەوە، بەڵکو دەیەوێ گێڕانەوەکە خۆی بگەیەنێتە ئاستی بووژاندنەوەی هۆشیاری و دووبارە دروستکردنەوەی.

هەر لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ کەوا مەبەستی رۆمان لەلای بۆتۆر هەروەک لە رۆمانی «هەموارکردن- ۱۹۵۷» و «پلەکان- ۱۹٦۰» و «پردی میلانۆ-۱۹٤٥» رۆمانەکانی تریشیدا هاتووە. پێکهێنان و کۆکردنەوەی «چیرۆکێک» نییە، بەپێی ئەوەی گەڕانێکە لە واقیعدا، ئەگەر متمانەش بکاتە سەر گرێچنیەک ئەوە مانا قووڵەکەی لە ئالیەتی هۆشیاری و هەستکردنی بە جیهانی دەرەوە و ئەو پەیوەندییانەدا دەگیرسێتەوە کە لەگەڵ زۆربەی پێکهاتەکانی ئەو جیهانەدا دەیان بەستێ و ئەگەر پێکهاتەی گێڕانەوە لە رۆمانی ئاسایی بە هێڵێکی بەیانی و یەک لەدوای یەک و درامی دەرکەوتبێ ئەوە لە رۆمانی نوێدا ئاراستەیەکی تری وەرگرتووە کە زیاتر لە شیعر و مۆسیقا و وێنەکێشان و هونەرەکانی دیکە نزیک بۆتەوە کە لە بیناکەیدا رووبەرێکی فراوانتر داگیر دەکات، بۆیە رۆمانی تازە تەواو لە چیرۆک بەمانا تەسکەکەی دوورکەوتۆتەوە، چونکە لەسەر خوێنەر پێویستە پێکهاتەکانی دەقەکە دووبارە بەیەکەوە بلکێنێتەوە. تا دەگاتە «چیرۆک» کە زۆرجار لە رۆمانەکە خۆی دوورە. بۆ نموونە لە رۆمانی هەموارکردن-ی بۆتۆردا چیرۆکەکە پێش ئەو مادەیە دەردەکەوێ کە بابەتی رۆمانەکە پێک دەهێنێ. واتە ئەو ماوە زەمەنییەی ڕێبوارێک بەشەمەندەفەر لە پاریسەوە پێی دەگاتە رۆما. ئەمەش وا دەگەیەنێ کەوا رۆماننووسی نوێ چیرۆکێکی بەگرێچن ناگێڕێتەوە، بەڵکو مەتەڵێک دروست دەکات و بۆ هەڵهێنانی چاوەڕوانی بەشداریکردنێکی کارای خوێنەر دەکات، لەبەر ئەوەی ئەم پێکهاتەیەش شوێنە زیاد لەوەی کاتی بێت، بۆیە لە زۆربەی رۆمانەکانی سیمۆندا وەکو «جەنگی ڤیرسلە» و «تەنە گوازراوەکان» و «خوێندنی شتەکان» چوارچێوە زەمەنییە دەرەکییەکە، وەکو ئەو ڕەگەزە یارمەتیدەرەی جاران نییە، زۆربەی شتە پەرتوبڵاوەکان کۆبکاتەوە. بە ڕزگاربوونی رۆمانیش لە ئاراستە زەمەنییەکەی توانی زۆربەی ئەو بنەما مەعنەوییانە تێک بشکێنێ کە لەسەر فاکتەرەکانی هۆکار و شیکردنەوە و شرۆڤەکردن ڕۆنرابوون، بۆ نموونە «مارگریت دۆرا» لە رۆمانی «جێگری قۆنسولدا» دوو چیرۆک تێکەڵی یەکتری دەکات کە هیچ پێوەندییەکی زەمەنییان لەنێواندا نییە، بەمەش مانایەک بەدەستەوە دەدات لە دەرەوەی ئەو ڕێچکە لۆژیکی و بەدوای یەکەوە هاتنە بێت کە پێشتر لەسەری ڕاهاتبووین. هەروەها سولێزر لە رۆمانی «دراما»دا دەیەوێ ئەوەمان بۆ روون بکاتەوە کەوا زەمەنی رۆمان واتە زەمەنی نووسین، زەمەنی لاپەڕە سپییەکە، ئەو زەمەنە ناوخۆییەی بیرۆکەی بەدوا یەکداچوون بە تەواوی ڕەت دەکاتەوە، کە پێشتر بۆ چەمکی مانا دروست کرابوو. ئەم هەڵوەشاندنەوەیە توانی بناغەکانی رۆمانی ئاسایی تێکبدا و توندوتۆڵی و بەیەکەوە بەستنی هۆکار و لۆژیکی رۆمان تێکبشکێنێ، لەگەڵ بەیەکەوە گرێدانی کەسایەتییەکانی کە دەچوونە ژێر باری یاسای گەشەسەندنی دەروونی کە بۆ پێکهاتەی رۆمانی ئاسایی بە خاڵێکی گرینگ لە قەڵەم دەدرا.

دیارە تێکشکاندنی گرێچنی ئاسایی رۆمان کاری لە توندوتۆڵی کەسایەتی ئاسایی رۆمانیش کردووە، چونکە ئەم کەسایەتییە کە لەسەر بنەمای ناسنامە و بەردەوامی و تۆکمەیی خود دامەزراوە، پێوەندییە زەمەنییەکان کە پێشتر ئەڵقەکانی چیرۆکیان لە گرێچنیەکی بەهێزدا بەیەکەوە دەبەستایەوە پێویستییان بەکەسایەتییەک هەبوو لە رووی ناو و ناسنامە و تەمەن و خانەوادە و ئەو پیشەیەی ئەنجامی دەدات و ئەو دابونەریتانەی بەکاریان

دەهێنێ سەر بە واقیعی ژیان بێت، بەڵام ڕۆمانی نوێ کە سەرجەم کۆڵەگەکانی فەرامۆش کرد و ویستی گشت چەمکەکانی ڕۆماننووسی لە دیدێکی زۆرانبازیانە گەمارۆ بدا و کورت بکاتەوە. چیتر پێویستی بەو کەسایەتییە سواو و ئاساییە نەبوو کە ڕۆمانی کۆن متمانەی دەکردە سەری. بۆیە کەسایەتییەکە پووکایەوە و بوونەوەرێکی دیکە جێگای گرتەوە کە هیچ پێناسە و سیمایەک هەڵنەگرێ و نادیار بێت. بۆ نموونە لە ڕۆمانی- خوێندنی شتەکان-ی سیمۆندا کەسایەتییەکان جارێک نێرن جارێکی تر مێ. هەر بە جارێک ونن و دیارنین. ڕۆلان بارت لەم بارەیەوە دەڵێ (هەر تەنیا بەتاڵکردنەوەی پاڵەوان پێویست نییە، بەڵکو دەبێ بە یەکجاری دوور بخرێتەوە) بە ڕاستیش ئەستەمە کەسایەتی لە ڕۆمانەکانی «دراما»ی سولێزر و «کەسایەتییەکان»ی بۆدرێ دەستنیشان بکرێت و خوێنەر چیتر لە توانایدا نییە شوێن کەسایەتی نووسەر، یا حیکایەتخوان بکەوێ کە لەناو ڕووداوەکاندا دەژی، بەڵکو خۆی دەبێتە پاڵەوانی ڕاستەقینەی ڕۆمانەکە هەروەک لە کەسایەتییەکانی «ڕۆبێر بێنجی»دا دەبینین کەوا لەبەر چاوماندا دروست دەبن و هەڵدەوەشێنەوە، بەڵام کەسایەتییەکانی ناتالی سارۆت هێواش هێواش سیما سەرەکییەکانی خۆیان لەدەست دەدەن و ون دەبن. ئەگەرچی کەسایەتییەکانی «کلۆد سیمۆن» کە هەر خۆیان لە هەموو واقیعێکی دەرەکی داتەکێنراون، دەبنە دیلی مەبەستێکی شاردراوە کە زۆر زیرەکانە نەبێ نادۆزرێنەوە. لەلایەکی تردا کەسایەتییەکانی ڕۆب- گریە لە بارودۆخێکی سەیری لەدەستدانی ناسنامەدا دەژین، وەکو ئەوەی چەندین کەس یەک ناو هەڵدەگرن، یاخود چەند دەمامکێک دەبەستن و هەرزوو بەزوو فڕێی دەدەن و هەندێکی تر بەڕاکردن دەیانکەنە سەریان و هەمان سیمای کەسانی پێشوو وەردەگرن. هەروەک لە ڕۆمانی «پرۆژەی شۆڕشێک لە نیویۆرک- ١٩٧٠»دا دەردەکەوێ. هەر لێرەشدا وتەکەی- میشێل بۆتۆر ڕاست دەردەچێ کە دەڵێ: «کەسایەتی هیچ بوونێکی نییە تەنیا لە چوارچێوەی پێوەندییەکانی نەبێ لەگەڵ کەسەکانی دەوروبەری و شتەکاندا».

هەر بەمجۆرە و هاوشان لەگەڵ نەبوونی کەسایەتیدا ڕۆمانی تازە لە زەمەنی دەرەکیش واتە زەمەنی کاتژمێر و ڕۆژژمێرەکان ڕزگاری بووە و کەوتۆتە ژێر باڵی زەمەنی ناوخۆوە (زەمەنی خود)، ئەویش بە پشت بەستن بە دیالۆگە ناوخۆییەکان (واتە مۆنۆلۆگەکان)، ڕۆب گریە لە بارەی گێڕانەوە لە ڕۆمانی نوێدا دەڵێ: «وا پێدەچێ زەمەن لە کاری زەمەنیەتی خۆی دابڕابێ، چونکە لەتوانایدا نییە هیچ کارێک ئەنجام بدات»، بەڵام سەرباری لەدەستچوونی کاتشوێن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆڵی کەسایەتی و لێکترازانی چیرۆکی گرێچن و یەکگرتوو، ڕۆمانی نوێ «پڕی شتەو» ئاڕاستەی «شتێک» کراوە. هەروەک «ڕۆلان بارت» ئاماژەی پێکردووە، بەڵام شتەکان ئەو ئەرکەیان بزر کردووە کە لە ڕۆمانی ئاساییدا پێی هەڵدەستان، بۆیە لێرەدا شت هەر بۆ خۆی هەیە، یاخود شتەکە تا بوونە بێ ماناکەی خۆی بسەلمێنێ، دوور نییە مانایەکی هێمادار هەڵبگرن، بەڵام ئەو هێماو ڕەمزە لە ئەنجامی بەیەک گەیشتنی لەگەڵ دیدی کەسایەتییەکدا سەری هەڵداوە، یا ئەو سیحرەی کە کەسایەتییەکان لەسەر تاکێک بەرپای دەکەن.

ئەو شتانە هەروەک «لوسیان گولدمان» بۆی چووە «کالا ئاسان» کە زۆربەیان لە ڕۆماندا بە دۆڕان و هەرەسهێنان لە قەڵەم دەدا. هەروەک چۆن تاکی کۆمەڵگایەکی ئیستیهلاکی لەناو هەراو هۆریاو زۆری کالاکان نغرۆ دەبێ، بە هەمان شێوە پاڵەوانەکانی ڕۆمانی تازە سەرگەردانن و چۆن بۆدلێر لە دارستانی هێما و ڕەمزەکانی (چامەکەدا) ون بووە بێ ئەوەی بگاتە بنەمای ئەو شتەی مەبەستیەتی، سەر لێشێوان و ڕۆیشتنێکی بەردەوام بە کەسایەتییەکانەوە دیارە و ئەم ونبوونەش گوزارشتە لە ڕانەهاتن لەگەڵ ژینگەی مرۆڤایەتییەکە و دەوروبەردا بۆیە گشت پاڵەوانەکانی ئەو تەرزە ڕۆمانە بەڕێوەن، لە گەڕاندان بەدوای مانایەکی ڕاکردوو لە جیهانێک کە دژایەتیکردن و کاری خراپە و ئاکاری ناشایستە بووەتە دروشم و سیمای هەموو کەسێک، لە جیهانێکدا کە شتەکان هیچ نەگەیەنن، ڕووکردنە نووسین و پەنا بۆ بردنی وەکو هەوڵدانێکە بۆ ڕزگاربوون لە نەهامەتییەکە، چونکە گوتنی شتێک وەکو کردنی و ئەنجامدانی وایە.

لە کۆتایی حەفتاکاندا- ڕۆمانی نوێ گەیشتە چڵەپۆپەی ئەزموون و شێتێتی، چونکە نووسین لە ڕووبەرێکی بێ مانا و دوور لە هیچ واتایەک لەنگەری

گرت، چەند ڕۆماننووسێکی وەکو (ئۆجین سفیتسکایا) سەریان هەڵدا و کار گەیشتە ئەوەی ڕۆمانێک بە ناوی «درۆ» بنووسێ کە خوێندنەوەی خوێنەری نەدەگەیاندە هیچ دڵنیاییەک لە زانینی ڕاستی و جیاکردنەوەی شتە ڕاست و هەڵەکان، بۆیە کاردانەوەکە لەلای نەوەیەکی هەڵکەوتووی ڕۆماننووسان گەڕانەوە بوو بۆ حیکایەت و گێڕانەوە بەمانا ئاساییەکەی لەبەر ئەوە نووسەرانی وەکو «ڕینالدی، تۆرینی، مۆدیانۆ، گرینفیل، ئۆستەر، تایلۆر» هەوڵیان دا خۆیان لەو شێوەخوازییە تەماوییە ڕزگار بکەن کە ڕۆماننووسەکانی پێش خۆیان تێی کەوتبوون، بەڵکو متمانەیان دەکردە سەر گوزارشتکردنێکی ڕاستەوخۆ لەوەی کە لە ناخیاندایە و لەو خەم و نیگەرانییەی کە بەدەستیەوە دەتلانەوە. بۆیە بیرەوەری و هەست و سۆزو و خۆشەویستی جارێکی دیکە شوێنی خۆیان کردەوە و ڕۆمان جارێکی تر ئەو ڕەوت و سیما مرۆڤانەیەی خۆی دۆزیەوە کە بۆ ماوەیەک لێی دابڕابوو. کەوابوو ئەوەی لە هەشتاکان لە فەڕەنسا و ئەوروپادا بە گشتی ڕوویان دا کەم نەبوون، چونکە ئەو گۆڕانکارییانەی ڕۆمان بەخۆیەوەی بینی لەو هەموو گۆڕانکارییە گەورانە بەدەرنەبوو کە بەسەر هزر و خەیاڵی گشت خەڵکیدا هاتبوو، ئەویش گەڕانەوە بوو بۆ ڕوحانیەت و مرۆڤایەتی. ڕۆمان جارێکی تر چیرۆکی دەگێڕایەوە و چیرۆکەکان گرێچنیان ڕایەڵ دەکرد و گرێچنی ڕێگا درامییەکەی وێنا دەکرد و دراماش کەسایەتییە بە بزاوت و چالاکەکانی هەڵدەسووڕاند.
سەرباری ئەو گەڕانەوەیە ڕۆمانی نوێ جێ پەنجەی خۆی بەسەر ڕۆمانی قۆناغی دواتریشدا جێهێشت و ڕۆمانی هاوچەرخ سوودێکی زۆری لەو ئەزموونە وەرگرت، چونکە ڕۆمانی نوێ سەرنجی هەموو لایەکی بۆ ڕۆڵ و بایەخی زمان ڕاکێشا، گرینگی پێکهاتە شێوەییەکەی دەقی لە پرۆسەی بەرهەمهێنانی مانا و ڕەسمکردنی ئاراستەکاندا ڕوون کردەوە، هەروەها ئاماژەی بەوە کرد کە وڕێنە و بەهەڵەداچوونێکی گەورە لە ناخی ئەو کەسایەتییە بە زۆر دروست کراوانەدا هەیە کە تەنیا لە وشە و کاغەز پێکهاتوون و هیچی تر.
«ئالان ڕۆجیە» لە پێشەکییەکیدا کە بۆ کۆمەڵە ڕۆمانێکی هاوچەرخ نووسیبووی ئاماژەی بەوە کردبوو کەوا هەموو ڕۆمانێکی گەورە ڕۆمانی پێشبینی کردنە.

بەوەی کە بەهای هەموو کارێک بەوە ناپێورێ کە باس لە چی دەکات، بەڵکو بەوەی کە پێشبینی و چاوەڕوانی چییە، بۆیە سەردەمی ڕۆمانی نوێ وەکو زۆر قوتابخانە و ڕێبازی دیکە دوایی هات. لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆمانی نوێ- چەند شتێکی لەدوای خۆی جێهێشتووە کە سڕینەوەیان مەحاڵ بێت. لەوانە گەڕانەوە بۆ گێڕانەوەی چیرۆکەکان و ڕۆنانی گرێچنیەکی تۆکمە، گەڕانەوە نییە بۆ ڕۆمانی ئاسایی بەڵکو بەردەوامبوونە لەسەر ڕێبازی ڕۆمانی نوێ خۆی. بۆیە «باتریک مۆدیانۆ» کە دیارترین ڕۆماننووسەکانی نەوەی نوێیە لە ڕۆمانی «سەیرەکان»دا باسی سێ ئافرەت دەکات، نە ناو، نە ئەدرەس نە پێکهاتەیان نییە، کە باسی بیرەوەرییەکانی ساڵانی شەستی خۆیان دەکەن، بیرەوەرییەکانیان تێکەڵ دەبێ و کارەکە لە ناوەڕاستدا لەنێوان ڕۆمان و کورتە چیرۆک و ژیاننامەدا ون دەبێ، بۆیە فۆرمەکان دەگۆڕێن، بەڵام جەستەکە هەریەکە ئەویش گەڕانە لەنێو گەمەیەکی زمانەوانیدا، داهێنانی شێوازی دیکەی گێڕانەوەیە کە مانایەک بەمرۆڤی ڕۆژئاوایی بدات، ئەویش بە زیندووکردنەوەی بەردەوامی ئەزموونە کەسییەکان، بە کورتی ڕۆمانی تازە دوایی هات، بەڵام ئەو خەم و ئازارانەی بۆ ماوەی سی ساڵ خەریکیان بوو، ڕۆماننووسەکانی مژوول کردبوو هەروەک خۆیانن و بەردەوامن کە ئەمڕۆ لە ڕۆمانی دوای- ڕۆمانی نوێدا خۆیان دەنوێنن و بە ئاشکرا دەردەکەون.

سەرچاوە:

گۆڤاری العربي، ژمارە(٥٤٤)، ئاداری ساڵی (٢٠٠٤)، الرواية الجديدة في فرنسا.. مغامرة في الشكل والمضمون، د. جورج دورليات (نووسەرێکی لوبنانیە).